

Horváth László

Gondolatok az *Édes Anyanyelvünkről*

Az *Anyanyelv-pedagógia* Szemle rovatában könyvismertetések szoktak szerepelni, a mostani írás azonban rendhagyó: az Anyanyelvápolók Szövetségének ismeretterjesztő folyóiratáról tartalmaz személyes gondolatokat. A gondolatfüzér szomorú aktualitása a magyar nyelvűvelésben, nyelvi ismeretterjesztésben kiemelkedő személyiségnek, Grétsy László tanár úrnak az elhunyt. Ez nem azt jelenti, hogy az alábbiakban az ő munkásságáról, a nyelvi ismeretterjesztésben betöltött szerepéről lesz szó. Nem vállalkozom az általa sok éven át szerkesztett lap múltjának áttekintő értékelésére sem. Ehelyett a folyóirat jelenéről szeretném néhány észrevételemet megosztani az olvasókkal.

1. kép

Az *Édes Anyanyelvünk* emlékszámja Grétsy Lászlóról

Az *Édes Anyanyelvünk* 1979 óta jelenik meg; már jó ideje évente ötször. Szerkesztőségét először Lőrincze Lajos, majd Grétsy László irányította. 2022-től kezdve Keszler Borbála a főszerkesztő. A szerkesztőség tagjai a következők: Lengyel Klára főszerkesztő-helyettes, Blankó Miklós, Cservenka Judit és Horváth Zsófia szerkesztők.

A lapra két nézőpontból tekint ez az írás: egyrészt olvasói szemmel; másrészt arról sem feledkezhetem meg, hogy csaknem másfél évtizede az állandó szerzők közé tartozom. Annak idején a folyóirat akkori egyik szerkesztőjének, Kemény Gábornak ösztönzésére csatlakoztam a szerzőgárdához. Az ő tevékenységét – mindenféle harcos megnyilvánulás nélkül, inkább kimondatlanul, mint kimondva – kétféle végtől való elhatárolódás szándéka vezérelte. Az egyik (főleg a laikusokra, de nem kizárólag rájuk jellemző) szélsőséges szemlélet a nyelvi változásokban folytonos romlást lát. A másik szélsőséges táborba azok a nyelvészek tartoznak, akik felháborodnak, ha valaki egy anyanyelvhasználati megnyilvánulással kapcsolatban a *hiba* minősítést alkalmazza.

Az *Édes Anyanyelvünk* maga is fellép ezzel a két szélsőséggel szemben. Általában nem valamiféle kinyilatkoztatással, hanem egyszerűen a közölt cikkekben megfigyelhető szemléletmóddal. A cikkszövegekből arra lehet következtetni, hogy a szerkesztőség nem pártfogolja a „kardcsörtető” nyelvédelem olyan tüneteit, mint az idegen szavak mániákus, válogatás nélküli üdözése vagy például az az igazságtalanul általánosító kijelentés, hogy „a fiatalok nem tudnak magyarul”. De arról sincs szó, hogy ne lehetne bírálni a nyelvhasználati sznobizmus és az angломánia túlhajtásait. A felületes, indulatos nyelvvédői általánosítások néha mégis hangot kapnak, de szinte csak olvasói levelekben; az ezekre adott szakértői válaszok segítik az adott kérdések árnyaltabb, átgondoltabb értékelését.

Az utóbbi két-három évben az *Édes Anyanyelvünk* részben szakított a korábbi, rovatokon alapuló struktúrával. Néhány rovat mégis megmaradt, noha nem mindig rovatcímkével ellátva. Ilyen a Kemény Gábor által elindított, ma Fráter Zoltán nevéhez kötődő *Szép Magyar Vers*. A legjellegzetesebben rovatként a szórakoztató nyelvi fejtörők szakasza, a *Pontozó* működik; jellemző, hogy ennek irányítása azután is a nyelvi játékok rajongójának, Grétsy tanár úrnak a kezében maradt, hogy megvált főszerkesztői posztjától. Rovatot alkotnak az Anyanyelvápolók Szövetségének és különféle (például felsőoktatási) intézményeknek a rendezvényeiről tudósító hírek is. Szintén rovat fogja össze a Nyelvtudományi Kutatóközpont műhelyéből származó írásokat.

Formailag (természetükből adódóan) nincsenek rovatba sorolva a lapban megjelenő interjúk. (Az interjú mint műfaj már a Grétsy-korszakra is jellemző volt.) Elkészítésükben Cservenka Judit szerkesztő játszik főszerepet. Példaként Péntek János kolozsvári nyelvészprofesszornak (Cservenka 2023a) és Bánki Vera fordító-tolmácsnak (Cservenka 2023b) a megszólaltatását említem; de a közelmúltban Kovácsné Papp Ildikó nem mindennapi, nagyváradi és torontói tanári pályájáról is olvashattunk (Cservenka 2024), és megjelent a folyóiratban az új főszerkesztővel, Keszler Borbálával folytatott bemutatkozó beszélgetés is (Cservenka 2022).

A lap struktúrája azzal is rugalmasabbá vált, hogy a szerkesztőség a korábbinál kevésbé mereven kezeli a cikkek terjedelmi korlátait. Az írások persze most sem nyúlhatnak a „végtelenbe”. Szerzőként azonban magam is tapasztalhatom annak az áldásos hatását, hogy a mondandót nem kell mindenáron,

a tartalom megcsonkításával 7000 karakterbe préselni; másfelől a rövidebb kifejtést kívánó közlendőt nem „kötelező” 7000 karakternyire nyújtani.

A folyóirat tematikája változatos. Grétsy László tevékenysége az utóbbi években sem korlátozódott a *Pontozó* rovatra, hanem etimológiai írásokkal is színesítette a lap palettáját (Grétsy 2022b; Grétsy 2023a; Gétsy 2023b). Ugyancsak tőle származik az az írás, amelyben egy olvasói levélben említett jármű megnevezéséből kiindulva a szakterminológia és a magyarítás kérdéseit tárgyalja (Grétsy 2022a). Gondolatébresztő fejtegetése nekem is alkalmat adott helyesírási és terminológiai vonatkozású hozzászólásra (Horváth László 2023c). A lap tematikájába jól illeszkedik továbbá egy nyelvművelői önvallomás is (Heltainé Nagy 2022).

Sajátos művelődéstörténeti szint képviselnek Töttös Gábor cikkei: az anakronizmusok bemutatásától kezdve (Töttös 2023a), egy Arany-ballada „szabálytalan” elemzésén át (Töttös 2023b), a bölénnyel kapcsolatos tévedések leleplezéséig (Töttös 2024). A gazdag névtani kínálatból itt csupán az ágazatról általános tájékoztatást nyújtó, lényegében sorozatindító cikket emelem ki (Raácz 2022). Névtani vonatkozása mellett inkább írástörténeti tárgyú Keszler Borbála (2022) áttekintése a tulajdonnevek jelölésének történetéről.

Többféleképpen is megjelennek a lapban a nyelvjárásokkal kapcsolatos kérdések: például Bárh Jánosnak egy hasonulási jelenség különös történetét bemutató (Bárh 2022), illetőleg egy igeragozási sajátosságot tárgyaló (Bárh 2023) írásában; B. Fodor Katalinében (2023), aki azt az izgalmas kérdést feszegeti, milyen viszonyban van a kultúra változásával a szavak elavulása vagy nyelvjárási státusa; továbbá abban a képben, amelyet Eris Elvira Mária (2023) az „ezerarcú” moldvai nyelvváltozatokról rajzol.

Figyelmet fordít a lap a szaknyelvekre is. Az említett Grétsy-cikken (2022a) kívül ezt bizonyítja például Palágyi Andrásnak (2023) a növényfajta nemesítéséről szóló írása. Ha ritkán is, a nyelvrokonság kérdése szintén felbukkan a témák között (Sipos 2022).

Nem hiányoznak a (részben) grammatikai témák sem. Lengyel Klára például a *mentes* utótag használatát (2022a) és a *-lag/-leg* rag státusát (2022b) mutatja be, Horváth Zsófia (2022) pedig (egy olvasói kérdésre válaszolva) az oksági kötőszók különbségeivel foglalkozik. Több szempontból is felvetődnek fokozási kérdések, például Lengyel Klára (2023), Gasparics Gyula (2023) és Kulcsár István (2023) írásaiban.

A folyóirat természetesen igyekszik figyelni az aktualitásokra. A tavalyi év ezt különösen indokolta, hiszen 2023-ban egyszerre ünnepeltünk Petőfi-, Madách- és Kisfaludy-évfordulót. Petőfi nyelvhasználatával (több cikkben) Eőry Vilma (2023a; 2023b) és Horváth László (2023a; 2023b) foglalkozott. Madách Tragédiájával kapcsolatban Holczer József (2023) tett közzé biccenáriumi töprengést. Kisfaludy Sándorról (és Károlyról) pedig Blankó Miklós (2023a) emlékezett meg Kisfaludy Lászlóval, a Belügyminisztérium helyettes államtitkárával folytatott beszélgetésében. Az *Édes Anyanyelvünk* arra törekszik, hogy olyan témák is helyet kapjanak benne, amelyek elsősorban a fiatalok érdeklődésére tartanak számot. Ilyen például a ChatGPT-ről szóló írás (Szabó T. 2023) vagy a mesterséges intelligenciának egy sajátos megjelenésével foglalkozó cikk (Mezriczky 2024).

A szerzők körében a fiatalítás semmiképpen sem könnyű feladat. A nyelvi ismeretterjesztés nem tartozik a hivatalosan elismert területek közé. Gyakorlati szempontból a fiatal szerzők számára kevésbé vonzó a nemzetközileg is mérhető, illetve az így elismert teljesítményeket előtérbe toló világban egy háttérbe szorított, sokszor lenézett kutatási iránynak a művelése. Szerencsére mégsem kivételes jelenség, hogy fiatalok lépnek a szerzők sorába, változatos témákkal. A teljességre egyáltalán nem törekedve csupán néhány példát hozok erre. Kóti Nikoletta (2023) az idegen szavak helyesírásának tökéletlenségére mutat be elgondolkodtató eseteket. Blankó Miklós (2023b) a rádiós nyelvvelés történetét tekinti át. Horváth Zsófia (2024) egy érdekes, az internetes kommunikációban terjedő vonzathasználatra hívja fel a figyelmet.

Az *Anyanyelv-pedagógia* olvasóihoz szólva külön is érdemes kiemelni azt a tényt, hogy az *Édes Anyanyelvünk* hírei között rendszeresen szerepelnek a helyesírási és nyelvhasználati versenyekről tudósító írások. Körükben nemcsak rövid, tényközlő híradások akadnak, hanem részletesebb, sőt akár elemző áttekintések is (Tóth 2023; Gonda 2023), és a mindennapi gyakorlatból vett magyartanári munka példája sem hiányzik (Horváth Zsófia 2023). Sőt szó esik arról is, milyen sajátos helyzeteket teremtett a koronavírus-járvány az oktatásban (Berényi 2022).

Az *Édes Anyanyelvünk* szerzői gárdája nem szűk körű, de az állandó szerzőké mégis az. Ez persze összefügg a nyelvi ismeretterjesztés el nem ismert voltával. Ennek ellenére olykor sikerül egy-két igen neves nyelvészt megnyerni arra, hogy egyszer-egyszer bővítse a szerzők körét. Példaként most Bárdosi Vilmosnak a francia nyelv útjáról (2022) és Gósy Máriának a beszédtanulásról (2022) szóló áttekintését említem, de ide tartozik többek között Vladár Zsuzsa (2024) is érdekesítő tudománytörténeti írásával arról, hogyan lett a számoknak, vagyis a lappoknak (majdnem) magyar helyesírásuk. Örvendetes esetként az is előfordul, hogy egy egyetemi oktató, Pelczéder Katalin (gyümölcsnevekről szólva) tudományos kutatómunkájának eredményeit a folyóirat közegéhez igazítva, igazi olvasmányélményt nyújtva tárja elő (Pelczéder 2023a; 2023b; 2023c).

Ismeretterjesztő természetéhez illően a folyóirat közérthetőségre, olvasmányosságra törekszik. Kerüli a tudományos közleményekre jellemző folytonos hivatkozásokat. Az olvasónak ez feltétlenül könnyebb, a szerzőnek pedig egyszerre feladat és lehetőség: bizonyíthatja, hogy az érthetőség és az igényesség (jó esetben) nem zárja ki egymást. Kulcskérdésnek talán túlzás volna nevezni, mégsem lényegtelen, hogy a folyóirat az utóbbi években a régebbinél tetszetősebb külsővel és jobban olvasható szedésmóddal jelenik meg.

Tudományos konferenciákon tartott előadásaimban (Horváth László 2017, 2018) többször hangsúlyoztam, hogy a leíró grammatika oktatóinak, valamint a nyelvtörténet bűvárainak érdemes nyelvvelő jellegű írásokat olvasniuk, mivel ezek mindenképpen gondolatébresztő hatásúak. Napjaink *Édes Anyanyelvünk* folyóiratának cikkei megerősítenek ebben a véleményemben.

Irodalom

- Bárdosi Vilmos 2022. Néhány gondolat a francia nyelv múltjáról, jelenéről és jövőjéről. *Édes Anyanyelvünk* 44/4: 8–10; 44/5: 3–5.
- Bárth János 2022. „Vazs megye, Vazsvár” – egy nyelvjárási jelenség különös története. *Édes Anyanyelvünk* 44/5: 9–11.
- Bárth János 2023. *Mondi, tudi, láti*. *Édes Anyanyelvünk* 45/1: 9–10.
- Berényi Adél 2022. Az osztálytermi kommunikáció sajátosságainak vizsgálata a pandémia tükrében. *Édes Anyanyelvünk* 44/4: 22–24.
- Blankó Miklós 2023a. „Nem a föld, nem a folyók tartják össze a nemzetet, hanem a nyelv” – Kisfaludy 250. *Édes Anyanyelvünk* 45/1: 5–6.
- Blankó Miklós 2023b. A választék növekedése. Rádiós nyelvművelés Lőrincze közben és után. *Édes Anyanyelvünk* 45/5: 15–17.
- Cservenka Judit 2022. Keszler Borbála az *Édes Anyanyelvünk* új főszerkesztője. *Édes Anyanyelvünk* 44/1: 3–5.
- Cservenka Judit 2023a. Tudományos pálya lehetőség és szükség szorításában. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 3–5.
- Cservenka Judit 2023b. Fordítani – „csak pontosan, szépen...”. *Édes Anyanyelvünk* 45/5: 21–22.
- Cservenka Judit 2024. Tanítani Nagyváradon és Torontóban. *Édes Anyanyelvünk* 46/1: 25–27.
- Eöry Vilma 2023a. Petőfi hatása nyelvünk alakulására. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 1–2.
- Eöry Vilma 2023b. Petőfi nyelvhasználatáról a Petőfi-szótár tükrében. *Édes Anyanyelvünk* 45/5: 1–2.
- Eris Elvira Mária 2023. „Sze az a basiu, nem vala basiu, ke vala ifjú, de vala rúť”. Az ezerarcú moldvai magyar nyelvváltozatok. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 6–8.
- B. Fodor Katalin 2023. Nyelvjárás vagy retró? *Édes Anyanyelvünk* 45/2: 6–7.
- Gasparics Gyula 2023. Túlzásaink foka. *Édes Anyanyelvünk* 45/2: 28.
- Gonda Zsuzsa 2023. A szóbeli érvelés fejlesztése a XI. Országos anyanyelvtanítási versenyen. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 24–25.
- Gósy Mária 2022. Beszédtanulás – születéstől életünk végéig. *Édes Anyanyelvünk* 44/2: 1–2.
- Grétsy László 2022a. Tram-train. *Édes Anyanyelvünk* 44/1: 17–18.
- Grétsy László 2022b. Arc ~ orca. *Édes Anyanyelvünk* 44/5: 8–9.
- Grétsy László 2023a. Agg ~ ó. *Édes Anyanyelvünk* 45/4: 1–3.
- Grétsy László 2023b. Aggastyán – szófejtés. *Édes Anyanyelvünk* 45/5: 6–8.
- Heltainé Nagy Erzsébet 2022. Mit jelent számomra a nyelvművelés? *Édes Anyanyelvünk* 44/3: 12–13.
- Holczer József 2023. Ige-e a „mondottam” az „ember” előtt? Bicentenáriumi töprengés. *Édes Anyanyelvünk* 45/1: 3–4.
- Horváth László 2017. Változó vonzatok – de mióta? In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (szerk.) *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX.* SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged. 149–156.
- Horváth László 2018. Egy birtoktöbbséti eset grammatikaoktatási felhasználásáról. In: Balázs Géza – Lengyel Klára (szerk.) *Grammatika és oktatás – időszerű kérdések. Struktúra, funkció,*

- szemiotika, hálózat*. ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter (IKU) – Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 217–224.
- Horváth László 2023a. Petőfi szépprózájának szókészletéről. *Édes Anyanyelvünk* 45/1: 1–2.
- Horváth László 2023b. Grammatikai jelenségek Petőfi szépprózájából. *Édes Anyanyelvünk* 45/2: 1–2.
- Horváth László 2023c. A kisbetűs *hév* és a *vasútvillamos*. *Édes Anyanyelvünk* 45/4: 14–16.
- Horváth Zsófia 2022. Az oksági viszony kötőszói: a *hiszen* és a *mivel*. *Édes Anyanyelvünk* 44/5: 20–22. <https://doi.org/10.21549/NTNY.20.2017.4.3>
- Horváth Zsófia 2023. Nyelvtanóra a kicsengetés után. Legyen élmény a grammatikatanítás! *Édes Anyanyelvünk* 45/2: 18–20.
- Horváth Zsófia 2024. A részletekért írj rám! *Édes Anyanyelvünk* 46/1: 18–19.
- Keszler Borbála 2022. A tulajdonnevek jelölésének története. *Édes Anyanyelvünk* 44/4: 3–5, 44/5: 1–3.
- Kóti Nikolett 2023. Az idegen szavak helyesírásának tökéletlenségéről. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 21–23.
- Kulcsár István 2023. Fokozhatatlanok. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 19.
- Lengyel Klára 2022a. Mentés – mimentes? kimentes? *Édes Anyanyelvünk* 44/1: 5–6.
- Lengyel Klára 2022b. Hogyan állunk ma a *-lag/-leg* raggal? *Édes Anyanyelvünk* 44/5: 11–13.
- Lengyel Klára 2023. Meddig fokozhatjuk? *Édes Anyanyelvünk* 45/2: 10–12.
- Mezriczky Marcell 2024. Szintetikus színészek – Jelen vagy jövő? *Édes Anyanyelvünk* 46/1: 31–32.
- Palágyi András 2023. Növényfajtanévek a nemesítésben. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 18–19, 45/4: 4–5.
- Pelczéder Katalin 2023a. A magyar barack. Az őszi- és kajszi barackra vonatkozó szavaink története. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 8–10.
- Pelczéder Katalin 2023b. *Árpával érő körte, szentiváni alma és májusi cseresznye*. *Édes Anyanyelvünk* 45/4: 5–7.
- Pelczéder Katalin 2023c. A *ribizli* elnevezései régen és ma. *Édes Anyanyelvünk* 45/5: 8–10.
- Raátz Judit 2022. A nevekkel foglalkozó tudomány: a névtan. *Édes Anyanyelvünk* 44/2: 7–9.
- Sipos Mária 2022. Mit gondoljunk a családfeábráról? Mit tudhatunk meg az alapnyelvek koráról? *Édes Anyanyelvünk* 44/2: 9–10.
- Szabó T. Annamária Ulla 2023. A Chat GPT és a tanárképzés. *Édes Anyanyelvünk* 45/3: 25–27.
- Tóth Etelka 2023. Véget ért a XXVI. Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási verseny. *Édes Anyanyelvünk* 45/4: 29–30.
- Töttös Gábor 2023a. Két kedves anakronizmus. *Édes Anyanyelvünk* 45/2: 30–31.
- Töttös Gábor 2023b. Bárdolatlan bárdok? avagy Szabálytalan verselemzés. *Édes Anyanyelvünk* 45/5: 19–20.
- Töttös Gábor 2024. A sorsverte *böle*nytől a buta telefonig. *Édes Anyanyelvünk* 46/1: 10–12.
- Vladár Zsuzsa 2024. Hogyan lett a számiknak (majdnem) magyar helyesírásuk? *Édes Anyanyelvünk* 46/1: 6–8.

Az írás szerzőjéről

Horváth László
nyelvész
tudományos munkatárs
HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont

horvath.laszlo[kukac]nytud.hun-ren.hu
ORCID: 0000-0003-4522-043X